

Imhotep'den Leonardo'ya: Hekimlik

Günhan YAYLA

Prof. Şen ve Prof. Yayla, bir gün, üzerinde: “Medici cura te ipsum*!” aforizması yazılı bulunan Latince bir metni elime tutuşturdular. Sonrasında da hekimlikle ilgili bir yazı istediler!

Hangi meslek grubuyla ilgili olursa olsun, “kısası ve derli toplu sözler” her zaman ilgimi çekmektedir. Ata sözlerimizden, Latince deyimlere; kısa diyaloglardan, anekdotlara kadar.

Konu esas itibarıyla Tıp Tarihiyle uğraşanları ilgilendirmeliydi. Bizim gibi neredeyse kendi “tarih” olacakları değil!.. Ancak, hafiflemeye yüz tutan konuşma dürtülerim yerini yazmaya bıraktığından, minik katkılarda bulunabilirim düşüncesiyle, kendilerine çarçabuk “evet” dedim.

Yıllardan beri mayıs ve ağustos aylarını Kos (İstanköy) adasının tam karşısında bulunan ve “Akçabük” mevki denenen nefis manzaralı bir yarım adadaki, mütevazı sınırının da altında kalan devre mülkümde geçiririm. Ve adaya baktığımda, “pirlerimizden” Hipokrat’ımızı düşünürüm. Hele onun adını taşıyan ve yaşam savaşını günümüzde de devam ettirerek ayakta kalmayı başaran, anıt çınarın gölgesinde verdiği dersleri; “hakîmliğin”, hekimlikle (bilgelik ve hikmet sevgisinin tıpla) iç içe olduğu dönemleri; hayal eder ve duygulanırım (Resim 1).

Nasreddin Hoca'nın “*bilenler bilmeyenlere anlatsın*” fıkrasından hareket etmeyerek “hekim” kelimesinin etimolojisine değinmek istiyorum. Hakîm, Arapça “hikmet” kökünden gelmektedir. Bilge, hikmet sahibi, filozof anlamlarında kullanılmaktadır. Bilim dilinin Lâtincede olarak benimsenmiş oldu-

* Hekim kendini tedavi eder. (Farklı yorumlarla: Hekim, kendi sağaltımını da becerir. Ya da medici'den sonraki bir nida işareti ve biraz da alaycı bir vurgulamayla: Doktor, sen önce kendini tedavi et!)

ğu dönemlerden başlayarak batıda: “Medici” nae Doc’tor” deyimini yerleşmiş ve simgesel olarak da “M.D.” bu durumu ifade eder olmuştur. Biz, kendimize, **hekimliği** yakıştırır ve **tıp** doktoru olduğumuzu belirtiriz. İnşallah öyleyizdir...

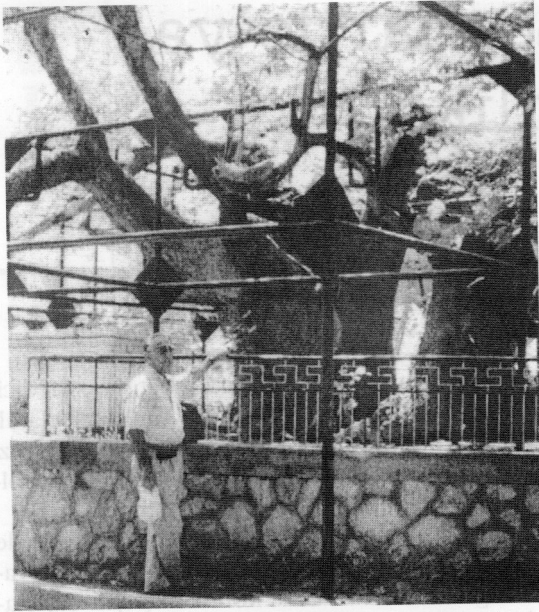
Otacılık, başlangıçta, değil mesleğinin, belki de kendi adını dahi bilmeyen ilk ondurucudan bu yana, süregelmektedir. Ve adı konmamış olsa da, olasılıkla insanlığın en eski, hatta ola ki ilk uğraşdır da. Çünkü yaşam, insanı düşünmeye zorlarken, sorgulama dürtüsünü de beraberinde sürüklemiştir. Örneğin gebeliğin takibi ve doğum yardımı milyonlarca yıl sonrasının pozitif hekimliğinin ilk adımlarını başlatmış olmalıdır.

Mısır mitolojisinde her ne kadar bir çok Tanrının, sağlığı koruyucu ve iyileştirici özelliklerinden bahsedilmiş olsa da, İMHOTEP’in profesyonel ilk hekim olduğu kabul edilir. O, İsa öncesi 28. yy.da Mısır’da üçüncü hanedan Kral Coser döneminde yaşamıştır. Kendisi hem mimar hem de astrolog olup, kralın başbakanlığını da yapmıştır. İmhotep, “Asklepios” ile de özdeşleştirilmektedir (1).

Asklepios’un kişiliği ya da **Aesc-heyli-hopala** deyimini nereden gelmektedir?

Günümüzden 4800 yıl önce, rahip RAMA/RAM, bir meditasyon süresi içinde yarı uyur haldeyken, kendisine ismiyle seslenen birini işitir. Bu kişi yılan işlemeli bir sopayı elinde tutmakta, üzerinde de beyaz “druida”^a giysisi bulunmaktadır. “Sopalı adam”, Ram’ın şaşkınlığı geçmeden, altında meditasyona daldığı ağacın dalındaki ökseotunu ona gösterir ve “*aradığın ilaç budur*” der. Nasıl kullanılacağını tarif eder ve gözden kaybolur. Ezoterik “Batini” ananelere göre bu varlık, Avrupalılarca “Aesc-heyli-hopala” (Selâmet umudu odundadır) betimlemesiyle adlandırılır olmuştur (2). Grekler, “Kadüse”^b görünümlü, sihirli çubuğu elinde tutan kişiyi tıp ilâhı olarak kabullenir ve ona Aesculapius (Eskülap) adını verirler (3).

- a L. Druida. Galya kökenli sözcük. Kelt kültüründe ruhani sınıf üyesi.
b L. Caduceus; Gr. Kerykeion. Tepesinde iki kanadın ve çevresinde birbirine dolanmış iki yılanın yer aldığı, zeytin veya defne dalından yapılmış değnek (âsa). (Dict Robert)

Resim 1. Kos Adası: Hipokrat'ın altında ders verdiği ağaç.

Gebeliği ve doğumu “zabt’ü rapt” (düzen, disiplin, kontrol) altına almak insanlığın vazgeçilmez öğelerinden biri olmuştur. Zira İsa öncesi 630’larda, Kyrene’de (Libya, Bingazi), o dönemin paraları üzerine resmedilmiş de olan “Silphion”^c’un bitkisel özelliğinin doğum kontrolü amacıyla kullanıldığı da varsayılmaktadır (4).

İmhotep’den 22 yy. sonrasında, özellikle hekimliğin unutulmayanları sahnesine çıkan Kos’lu Hippocrates (460-377) adını altın harflerle, imgesel ve simgesel olarak, tüm dünyanın hatırlayacağı bir şekilde tıp tarihine yazdırmıştır.

Birey oluşumuzdan bu yana, milyonlarca yıl boyunca nice adsız ondurucular, Afrikalı sihirbazlar da dahil, sağaltım sahnesinde yer almışlardır. Ancak **gerçek hekimlik** Hipokrat’ta başlamıştır. Hipokrat’ın hekimlik sanatını uygulayan bir aileden geldiği belirtilmektedir. Ve aslında *Datça yarım adasının burnundaki Knidos’ta da o dönemde bir tıp okulu bulunuyormuş.*

Hipokrat Tıp okulu İ.Ö. 5. yy. sonlarında kurulmuştur. *Tıp sanatı, tıbbi teknikler, bilimsel tıbbi giden yol bu Yunan okulu sayesinde açılmıştır. Hipokrat Koleksiyonu (külliyesi!?) adı altında toplanmış olan yazılar ondan evvel, onun zamanında ve ondan sonra yazılmış olanları kapsamaktadır.*

Hipokrat Marmara kıyıları, Trakya, Taşoz adası ve Atina’ya kadar giderek ilmini yaymaya çalışmıştır. Hatta Trakya’da Ege kıyısında, “atomcuların” merkezi olan Abdera’da bulunduğu bir dönemde, Demokritos’u tanıyanlar onun bir *akıl hastası* oldu-

ğunu düşündüklerinden, Hipokrat’tan onu *muayene etmesini* istemişlerdir! Atomcuların ağa babasının bilgeliği böylece “doktor raporuyla” kanıtlanmış olmaktadır.

Hipokrat, Mısır’da da 3 yıl kalmıştır. Ve **“hekimlik andını”** İmhotep’den ve Mısır inanç ve öğretilerinden yararlanarak kaleme almıştır.

Gerçi günümüzde de öneminin sıfırlandığı söylenemez ama o dönemlerde *yıldızların hareketlerinin tekrarı, mevsimlerin oluşması ve bunların sonucunda insanların yaşam ve talihlerinin etkilendiği düşünülüyordu*, yıldızlara “Tanrılık” da yakıştırılıyordu. Ancak *hastalıkların sağaltımını* yine de Tanrılara inanmış kişiler yapıyordu. Bu **“mahir ve bilge”** insanlara da “Vir probus et sapiens” deniyordu (5). Uygulamalar, bilgi, araştırma ve gözlemlere dayanınca başarılı oluyordu. *İşte Hipokrat Hekimliği, Tanrıların etkisi altında kalmayarak bilimsel bir yol tutmuştur. Gerek Hipokrat ve gerekse Hipokrat Okulu mensuplarının neden-sonuç ilişkilerini irdelemeleri, gözlem ve denemelere itibar etmeleri o dönemin dini anlayışı içinde sivrilmiştir.*

Hipokrat’ın, **oğullarını** ve **damatlarını** da hekim olarak yetiştirdiği bilinmektedir. **Kızlarını** ve **gelinlerini** hekim yapmadığına göre her halde bir bildiği vardı!..

Hipokrat öğrendiklerinin ve bildiklerinin sonuçlarını ilgilenenlere öğretmeye çalışmış olan bir bilginidir. Kişilikli, ağır başlı, ihtirastan uzak, vicdan sahibi ve örnek ahlâkî değerleri olan bir düşünür ve bilge kişidir. İmhotep’in: *“Yoksullara karşılıksız bakacağım ve hiçbir zaman verdiğim hizmetin üstünde bir ödeme isteğinde bulunmayacağım”* sözlerini içeren andına ilâveler yaparak günümüzde benimsediğimiz - ancak konuyla ilgili tartışmaların da sürdüğü - *Hipokrat Andını* geliştirmiştir (6,7).

* * *

Jinekoloji, ortopedi ve cerrahi alanlarda yazdığı kitaplarla isim yapmış olan Efes’li Saranos (İ.S.2.yy) dahi kilometre taşlarından biri olmakla beraber, Hipokrat’tan sonraki en büyük tıp bilgini, Yunanlı hekim ve filozof, Bergamalı Galenos’tur (Klaudius: 131-201).

Galenos, önce felsefi konularla ilgilenmiş, *“ruhçu bir felsefi teoriye”* itibar etmiştir. Öğretilerde bulduktan sonra, Bergama, İzmir, Korintos ve özellikle İskenderiye’de tıp öğrenimi almıştır. Sonrasında Bergama’da ve daha sonra da Roma’da hekimlik yapmıştır (8). Onun: “Pneuma psychikon” sözü “Hayvani ruh” deyimiyle Latince’ye aktarılmıştır (9).

Galenos, insan kadavraları üzerinde çalışamamış ancak hayvanlarda gerçekleştirdiği nekropsiler, anatomi alanında elde ettiği bulgular ve yapmış olduğu gözlemlerle bilgisini arttırmıştır. O kadar ki

c L.Silphium. dev dereotu. Yaprakları, kuzey-güney doğrultusunda aynı düzlemde yer alır. Pusula bitki.

kan dolaşımıyla ilgili araştırmaları 16.yy.a kadar güncelliğini korumuş ve Harvey'e (Williams: 1578-1657) "De motu cordis"^d adlı eserinde (1628): "Neredeyse kan dolaşımını keşfediyormuş" dedirtmiştir (10).

Her ne kadar Fransızlar "Hipokrat'ın evet dediğine Galenos hayır der"^e türünde bir şaka yapmışlarsa da bu söz, tıbbi kanaatler arasındaki karşıtlıkları dile getirmek için söylenmiştir. Kaldı ki Galenos, Hipokrat'ın eserlerinin yorumlarını da yapmıştır.

İslâm dünyasında da Râzi (Zekeriya: 874-932), Biruni (Ebu Reyhan: 973-1051), İbni Sina (980-1037) vd. yaptıkları araştırmalarla dünya tıbbına katkılarda bulunmuşlardır (11).

Floransa yakınındaki Vinci'de, İstanbul'un fetihinden bir yıl iki hafta önce doğan Leonardo, tıp da dahil, belki pek çok şeyin eğitimi alamamıştır ama hekimliğe enjekte ettiği olgular göz kamaştırıcı nitelikte olmuştur. Çağdaşlarının ona yakıştırdıkları "uomo senza lettere" (kültürden yoksun, okumamış adam) sözünü Koyré de benimsemektedir. Zira Leonardo Yunanca ve Latince bilmez; üniversite eğitimi görmemiş ve yazın kültüründen de yoksun bir köylüdür. Ama ne gam! Vasari (Giorgio, 1511-1574), onun için: "Tanrı, zaman zaman, yalnızca insan olmayan, aynı zamanda usu ve zekâsının üstünlüğüyle bizi kendisine ulaştıran Tanrısal birini gönderir" demektedir (12).

Leonardo'nun anatomik-disseksiyon tekniğiyle ilgili-resimleri ve notları, neredeyse Sobotta atlasıyla aşık atacak düzeydedir. Harvey'den önce, sadece kan dolaşımının özellikleriyle değil, "ateroskleroz" patolojisiyle de uğraşmış, sormuş, sorularına yanıt aramış; irdelemiş gerçek bir bilim felsefecisidir (13).

d Kalbin çalışmasına dair.

e "Hippocrate dit oui, mais Galien dit non" (Larousse ansiklopedik bölüm)

f Üç hekimin bulunduğu yerde Tanrı tanımaz iki kişi vardır! (Adıvar A: A.G.E.S:150)

Hipokrat: "İlim ve sanat uzun, ömür kısadır" demiştir (14). Gerçekten de evrensel yaşam boyutu içindeki ömrümüz, bir başka anlatımla soyut, somut birlikteliğimiz, saliselerle ifade edilecek düzeyde kalmaktadır. Halbuki düalistik felsefi bir yaklaşımda bulunacak olursak, soyut ve somut bölümlerimizin yaşamları, ayrı ayrı, sonsuz mertebesindedir. Soyut ya da ruhsal dediğimiz "öz kendi oluş" durumu, olasılıkla sonsuz yaşamlı bir Yaratıcıdan; somut bölümümüz de şimdilik 10³⁰-10⁷² yıl ömür biçilen bir başka "öz kendi oluş" olan protonlardan meydana gelmiştir. Somut bölüm de, yine aynı "Singular" Yaratıcıdan/Var ediciden kökenini almış olsa gerekir. Her ne kadar batıda Latincenin geçerli olduğu dönemde "Ubi sunt tres medici, ibi sunt duo athei"^f denmiş olsa da, spermatogoniumlar ve diğer kamçılı bakterilerin kuyruklarının incelenmesi sonrasında, böyle bir yapıyı, bir "intelligent designer" olmaksızın gerçekleştirebilmenin olanaksızlığı bilim adamlarınca benimsenmiştir (10). Sanırım günümüz hekimleri "Ateist" nitelmesini üzerlerinden atmışlardır. Gerçek ömür, aslında, kısa değil, sonsuzdur. Hatta somut evrensel yaşamımız içinde dahi, özellikle bir hekimin yaşamı sonlanmaz, sonrasına da "nokta" koymaz. Zira hekim ve hekimlik öğretileri, kendisinden sonra da hep devam eder.

KAYNAKLAR

1. Büyük Larousse, s.5661; Cumhuriyet Bilim Teknik. 306/7
2. Schuré E. Büyük İnisiyeler. Ruh ve Madde Y. İst. 1989; s:59
3. Schuré E. Büyük İnisiyeler. Ruh ve Madde Y. İst. 1989; s:82
4. Şahin M. Antik çağda doğum kontrol hapı. Cumhuriyet Bilim Teknik. 642/13
5. Adıvar AA. Tarih Boyunca İlim ve Din. Remzi K. 2.bsk. İst. 1969; s:60
6. Pelin SŞ. Mitolojiden ilk hekime Mısır tıbbı. Cumhuriyet Bilim Teknik. 306/7
7. Baumgartner F. Hippocrates and the dignity of human life. Am J Obstet Gynecol 2002; 186: 1378-9
8. Galenos. İnönü/Türk Ansiklopedisi: 17; s:122
9. Adıvar AA. Tarih Boyunca İlim ve Din. Remzi K. 2.bsk. İst. 1969; s:91
10. Bilim ve Teknik. Tübitak Y. 408; s: 44
11. Bilim ve Teknik. Tübitak Y. 408; s: 45
12. Okur H. Deneysel tıp araştırmaları tarihi. Erciyes Ün. Y. No: 30; 1998; s:20
13. Keyré A. 500 yıl sonra Leonardo da Vinci Bilim tarihi yazıları. 2. bsk. Ankara Tübitak Y. 2000; s:125
14. Bozbuğa NU. Leonardo'nun tıp buluşları. Cumhuriyet Bilim Teknik. 588/20
15. Adıvar AA. Tarih Boyunca İlim ve Din. Remzi K. 2. bsk. İst. 1969; s: 59